

JACEK KOSONOĞA

*Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 października 2008 r.,
I KZP 17/08¹*

Osobie pozbawionej wolności, w tym także tymczasowo aresztowanej, która dopuszcza się czynu określonego w art. 49 § 1 zd. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.), można wymierzyć wyłącznie karę dyscyplinarną przewidzianą w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności albo w przepisach o wykonywaniu tymczasowego aresztowania (art. 143 § 1 oraz art. 222 § 2 k.k.w.).

1. W glosowanej uchwale Sąd Najwyższy poruszył ważką z punktu widzenia praktyki sądowej kwestię stosowania i wykonywania kar porządkowych. Tęgo rodzaju środki dyscyplinujące uczestników postępowania służą przede wszystkim potrzebie zachowania należytej powagi, spokoju i porządku czynności sądowych. W doktrynie trafnie zauważa się, że postępowanie sądowe powinno się toczyć w atmosferze spokoju, powagi, a także szacunku dla urzędu sędzięgo. Współtworzy to autorytet sądu oraz przychylny klimat społeczny dla jego działań i orzeczeń. W związku z tym, oprócz zapewnienia uroczystej oprawy posiedzeń sądowych oraz kultury i profesjonalizmu sędziów, konieczne jest zdyscyplinowanie wszystkich uczestników procesu, a także bezwzględne podporządkowanie się władzy przewodniczącego².

2. Sformułowana przez Sąd Najwyższy teza stanowi konkluzję głównych rozważań, które dotyczyły katalogu kar porządkowych, jakie można stosować w trybie art. 49 § 1 u.s.p³. wobec osób pozbawionych wolności. W przedmiotowej sprawie Sąd Najwyższy udzielił odpowiedzi na pytanie sformułowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich sprowadzające się do wątpliwości, czy dopuszczalne jest ukaranie osoby pozbawionej wolności, w tym także tymczasowo aresztowanej,

¹ OSNKW 2008, nr 11, poz. 87.

² T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 165, post. NSA z dnia 16 maja 2008 r., I OZ 335/08, LEX nr 494204.

³ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.).

w trybie art. 49 § 1 u.s.p. karą pozbawienia wolności do czternastu dni, w świetle zapisu, iż osobie pozbawionej wolności, w tym także tymczasowo aresztowanej, można wymierzyć karę przewidzianą w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności albo w przepisach o wykonywaniu tymczasowego aresztowania, przy czym w katalogu kar określonych w art. 142 § 1 i 143 oraz w art. 222 § 1 k.k.w. kara pozbawienia wolności nie została przewidziana?

Wychodząc od wykładni semantycznej, Sąd Najwyższy trafnie zauważył, iż nie daje ona jednoznacznych rezultatów, gdyż z językowego z punktu widzenia art. 49 § 1 u.s.p. jest wypowiedzeniem złożonym, składającym się z dwóch członów, połączonych określeniem warunków, w których sąd może ukarać winnego, oddzielonych od siebie znakiem przestankowym w postaci średnika. Niezależnie jednak od oceny, czy jest to jedno zdanie złożone, czy też dwa zdania – człony tego wypowiedzenia wydają się współrzędne, jednakowo ważne pod względem znaczeniowym, o dużym stopniu niezależności składniowej. Przeprowadzona analiza językowa nie pozwala zatem – w ocenie sądu – na jednoznaczne określenie, czy pomiędzy pierwszą a drugą częścią omawianego przepisu zachodzi stosunek logiczny zawierania czy też wykluczania.

Wobec braku jednoznacznych wyników wykładni językowej, Sąd Najwyższy odwołał się do argumentów historycznych, trafnie zwracając uwagę na funkcjonowanie analogicznego rozwiązania w poprzednich ustawach ustrojowych. Wprowadzenie odrębnego katalogu kar stosowanych wobec osób pozbawionych wolności jest bowiem rozwiązaniem o historycznie utrwalonym standardzie. Podobne regulacje były zawarte w art. 29 § 1 prawa o ustroju sądów powszechnych z 1928 r.⁴ oraz w art. 43 § 1 ustawy o ustroju sądów powszechnych z 1985 r.⁵. Z kolei mając na uwadze względy systemowe, podniesiono, że podobne odrębności w zakresie stosowania kar porządkowych wprowadzono w stosunku do żołnierzy w czynnej służbie wojskowej (art. 49 § 2 u.s.p.).

Uwzględniając następnie argumenty natury funkcjonalnej, Sąd Najwyższy zasadnie dostrzegł, iż krótkotrwała kara porządkowa pozbawienia wolności zastosowana wobec osoby, która już tej wolności jest i tak pozbawiona, i to zazwyczaj na znacznie dłuższy okres, mogłaby mieć zdecydowanie mniejszy stopień oddziaływania, niż taka kara zastosowana wobec osoby przebywającej na wolności. Prowadziłoby to również do znacznych komplikacji w zakresie jednoczesnego wykonywania obu kar. Z kolei zastosowanie kary grzywny wobec osoby pozbawionej wolności, w realiach polskiego systemu penitencjarnego na ogół nieposiadającej możliwości zarobkowych, z reguły musiałoby prowadzić do zamiany tej kary na karę pozbawienia wolności (art. 50 § 3 u.s.p.).

⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 1964 r., Nr 6, poz. 40 z późn. zm.).

⁵ Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 1994 r., Nr 7, poz. 25 z późn. zm.).

W konsekwencji Sąd Najwyższy doszedł do słusznego i przekonująco uzasadnionego twierdzenia, że wobec osoby pozbawionej wolności, która dopuszcza się czynu określonego w art. 49 § 1 zd. 1 u.s.p., można wymierzyć wyłącznie karę dyscyplinarną przewidzianą w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności albo w przepisach o wykonywaniu tymczasowego aresztowania.

Wyrażona przez Sąd Najwyższy teza rozwiązuje dotychczasowe wątpliwości interpretacyjne. Nie wyklucza to jednak postulatu *de lege ferenda* uregulowania problematyki stosowania kar porządkowych wobec osób pozbawionych wolności w sposób jednoznaczny. Zasadne byłoby w związku z tym rozważenie wprowadzenia w treści art. 49 u.s.p. odrębnej jednostki redakcyjnej normującej tę kwestię, podobnie jak to uczyniono w przypadku żołnierzy w czynnej służbie zawodowej (art. 49 § 2 u.s.p.). Z legislacyjnego punktu widzenia wystarczające byłoby, aby średnik zastąpić kropką, a zdanie po średniku wyrazić w art. 49 § 1 a u.s.p.

Niezależnie od powyższego problemem, który należy jedynie zasygnalizować, jest zakres ewentualnego stosowania przez sąd orzekający karę porządkową wobec osoby pozbawionej wolności przepisów kodeksu karnego wykonawczego dotyczących zasad wymierzania kar dyscyplinarnych. Dotyczy to chociażby art. 143 § 2 k.k.w. wprowadzającego zakaz stosowania niektórych kar dyscyplinarnych wobec kobiet ciężarnych, karmiących lub sprawujących opiekę nad własnymi dziećmi w domach matki i dziecka (art. 143 § 2 k.k.w). Wydaje się, że w tym konkretnym przypadku należy posłużyć się analogią na korzyść ukaranego. Te same względy, które uzasadniają wyłączenie możliwości karania dyscyplinarnego kobiet znajdujących się w sytuacji wskazanej w art. 143 § 2 k.k.w., przemawiają za wyłączeniem stosowania tych sankcji jako kar porządkowych.

3. Poza głównym nurtem rozważań Sąd Najwyższy sformułował również inną tezę, a mianowicie, że „Przepisy art. 50 § 1 i 3 u.s.p., przewidujące natychmiastową wykonalność kary porządkowej, możliwość wstrzymania jej wykonania w razie złożenia zażalenia oraz przewidujące „automatyczną” zamianę grzywny na karę pozbawienia wolności, stanowią odrębne i całościowe uregulowanie odnoszące się do wykonywania kary porządkowej orzeczonej na podstawie art. 49 § 1 u.s.p. Do takiego wniosku prowadzi także wynikający z art. 50 § 3 u.s.p. obowiązek zamiany grzywny na karę pozbawienia wolności w wypadku nieuiszczenia grzywny. Wykładnia systemowa wyklucza zatem możliwość prowadzenia egzekucji tej kary, jak i jej umorzenia”. Pogląd ten budzi zastrzeżenia i wymaga zweryfikowania. Twierdzenie bowiem, że wykładnia systemowa wyklucza możliwość prowadzenia egzekucji kary porządkowej grzywny, jak i jej umorzenia nie znajduje oparcia w przepisach ustawy o ustroju sądów powszechnych oraz kodeksu karnego wykonawczego.

Kwestia egzekucji grzywny orzeczonej jako kara porządkowa nie została jednoznacznie uregulowana w pierwotnej wersji ustawy o ustroju sądów powszechnych. Artykuł 50 § 3 u.s.p. stanowił w tym zakresie jedynie, że w razie nieuiszczenia grzywny zamienia się ją na karę pozbawienia wolności do siedmiu dni, biorąc pod uwagę rodzaj przewinienia, warunki osobiste ukaranego oraz stopień jego winy.

Brak było natomiast normatywnego uregulowania problematyki egzekucji grzywny i co się z tym wiąże ewentualnego jej odroczenia, rozłożenia na raty lub umorzenia⁶. Istniejącą lukę w orzecznictwie uzupełniano twierdzeniem, iż przepisy art. 50 § 1–3 u.s.p. przewidujące natychmiastową wykonalność kary grzywny, możliwość wstrzymania jej wykonania w razie złożenia zażalenia oraz „automatyczną” zamianę na karę pozbawienia wolności stanowią odrębne i całościowe uregulowanie odnoszące się do wykonywania tego rodzaju kary porządkowej. Do takiego wniosku – zdaniem Sądu – prowadził także wynikający z art. 50 § 3 u.s.p. bezwzględny obowiązek zamiany grzywny na karę pozbawienia wolności w wypadku nieuiszczenia grzywny, co wykluczało możliwość prowadzenia zarówno egzekucji tej kary, jak i jej umorzenia⁷.

Takie rozwiązanie prowadziło jednak do niczym nieuzasadnionego zróżnicowania sytuacji osoby ukaranej karą porządkową grzywny (art. 49 § 1 u.s.p.) i osoby ukaranej karą pieniężną, o jakiej mowa w art. 285 § 1 k.p.k. W tym ostatnim przypadku zastosowanie znajduje bowiem art. 206 k.k.w., do którego z kolei nie odsyłały przepisy ustawy o ustroju sądów powszechnych w jej pierwotnej wersji. Było to wątpliwe w świetle reguły *ubi eadem ratio, ibi eadem ius* zakładającej, że stosunki, które wykazują te same cechy, winny być poddane tej samej zasadzie⁸.

Być może na skutek podobnych argumentów⁹ nastąpiła nowelizacja ustawy o ustroju sądów powszechnych polegająca na dodaniu do art. 50 u.s.p. paragrafu 2a, zgodnie z którym do wykonania kary porządkowej grzywny stosuje się odpowiednio art. 206 § 1 i 2 k.k.w. Oznacza to, że sąd w pierwszej kolejności wzywa się osobę zobowiązaną do uiszczenia kary porządkowej grzywny w terminie 30 dni, a w razie bezskutecznego upływu tego terminu należności te ściągają się w drodze egzekucji (art. 206 § 1 k.k.w.). Z kolei w zakresie odraczenia, rozkładania na raty i umarzania grzywny stosuje się odpowiednio art. 49–51 k.k.w., przy czym okres odroczenia wykonania albo rozłożenia na raty pieniężnej kary porządkowej nie może przekroczyć 6 miesięcy (art. 206 § 2 k.k.w.). Jednoznacznie rozwiązano tym samym kwestię możliwości prowadzenia egzekucji grzywny orzekanej jako kara porządkowa na podstawie art. 49 § 1 u.s.p.

Wspomniana nowelizacja nastąpiła ustawą z dnia 9 maja 2007 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁰. Akt ten

⁶ Było to rozwiązanie odmienne od tego, jakie zostało przyjęte w poprzedniej ustawie o ustroju sądów powszechnych z 1985 r., która w art. 44 § 2 stanowiła, iż w razie niemożności ściągnięcia kary porządkowej grzywny, zamienia się ją na karę pozbawienia wolności do 7 dni. *Explicite* zatem uzależniono zamianę grzywny na karę pozbawienia wolności od możliwości jej ściągnięcia w drodze egzekucji.

⁷ Post. SA we Wrocławiu z 2 kwietnia 2004 r., sygn. II AKzW 124/04, OSA nr 2004, nr 10, poz. 76.

⁸ H. Piętka, *Wstęp do nauki prawa*, Warszawa bez roku wydania, s. 159; J. Nowacki, *Analogia legis*, Warszawa 1966, s. 9, 90 i n.; L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2010, s. 229; uchw. SN z dnia 27 lutego 2007 r., I KZP 36/06, OSNKW 2007, Nr 3, poz. 21.

⁹ W motywach ustawodawczych zwracano uwagę, aby porządkową karę grzywny poddać wykonaniu na takich samych zasadach, jak wykonanie orzeczenia zasądzającego koszty sądowe i wykonanie nałożonej porządkowej kary pieniężnej, Sejm V Kadencji, druk sejmowy nr 483.

¹⁰ Ustawa z dnia 9 maja 2007 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 99, poz. 664).

4/2011

wszedł w życie z dniem 20 czerwca 2007 r. Zaprezentowana przez Sąd Najwyższy teza miała zatem swoje normatywne uzasadnienie w nieobowiązującym podczas wydawania uchwały stanie prawnym.

Art. 50 § 2 a u.s.p. w zakresie wykonywania kary grzywny odsyła do odpowiedniego stosowania art. 206 k.k.w., ten zaś w § 2 do odpowiedniego stosowania art. 49–51 k.k.w. regulujących wspomniane kwestie związane z jej odroczeniem, rozłożeniem na raty lub umorzeniem; nieuiszczenie grzywny w terminie powoduje z kolei wszczęcie postępowania egzekucyjnego prowadzonego na zasadach określonych w kodeksie karnym wykonawczym oraz odpowiednio stosowanych przepisach kodeksu postępowania cywilnego (art. 25 k.k.w.). Zastosowanie przez ustawodawcę techniki tzw. odesłania kaskadowego może budzić wątpliwości interpretacyjne, oznacza to bowiem konieczność odpowiedniego stosowania odpowiednio zastosowanych przepisów. Tęgo rodzaju technika legislacyjna jest słusznie kwestionowana w teorii i z pewnością nie przyczynia się do uproszczenia procesu stosowania prawa¹¹.

STRESZCZENIE

W glosie został podzielony pogląd Sądu Najwyższego, iż osobie pozbawionej wolności, w tym także tymczasowo aresztowanej, która dopuszcza się czynu określonego w art. 49 § 1 zd. 1 u.s.p., można wymierzyć wyłącznie karę dyscyplinarną przewidzianą w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności albo w przepisach o wykonywaniu tymczasowego aresztowania (art. 143 § 1 oraz art. 222 § 2 k.k.w.). Zakwestionowano natomiast trafność tezy, iż wykładnia systemowa wyklucza możliwość prowadzenia egzekucji grzywny stosowanej jako kara porządkowa, jak również jej umorzenia.

SUMMARY

The gloss agrees with the Supreme Court's opinion that an arrested person, including a temporarily arrested one who commits an act under Article 49 § 1 sentence 1 of the Act on the structure of the courts of law can only be subject to a disciplinary punishment designed in the regulations for the execution of imprisonment (Article 143 § 1 and Article 222 § 2 of the punishment execution code). However, the rightness of a thesis that the system interpretation excludes the possibility to execute a fine as a disciplinary punishment as well as its discontinuance was questioned.

¹¹ Zob. np. M. Błachut, W. Gromski, J. Kaczor, *Technika prawodawcza*, Warszawa 2008, s. 62.